

Władysław Szlufik

Znaczenie radia w pracy szkoły

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 4, 161-185

1991

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

C z ę ść IV

SZKOŁA

Władysław Szlufik

ZNACZENIE RADIA W PRACY SZKOŁY

Jednym ze środków masowego przekazu, który zajmuje czołowe miejsce w życiu współczesnego człowieka, jest radio. Szeroki jest społeczny zasięg jego oddziaływania, a pełni ono ogromną rolę nie tylko w rozpowszechnianiu informacji, ale także w kształceniu i wychowaniu. Faktem jest stała i szeroka obecność radia w życiu dzieci i młodzieży.

Aby wykorzystać wychowawcze wartości radia, jest rzeczą niesłychanie ważną, aby powiązać jego oddziaływanie z procesem dydaktyczno-wychowawczym organizowanym przez szkołę. Radio, jako ważne ogniwo kształcenia i wychowania wspiera działalność szkoły, rozszerza i uzupełnia wiedzę przekazywaną przez nią w sposób odmienny. Audycje radiowe znacznie przyspieszają rozwój umysłowy i społeczny dzieci i młodzieży.

Audycje radiowe zawierają ogromne bogactwo form, treści, problemów, budzą zainteresowanie uczniów, rozwijają wyobraźnię. Pomaganie nauczycielowi w realizacji materiału nauczania poszczególnych przedmiotów to jedna z funkcji, jaką spełnia radio. Wielka sugestywność audycji, możliwość jednoczesnego oddziaływania intelektualnego i emocjonalnego, zdolność wywoływania silnych przeżyć sprawiają, że pomagają one bardzo skutecznie w realizacji celów dydaktyczno-wychowawczych szkoły.

Audycje radiowe wspomagają proces wielostronnego uczenia się przez przyswajanie, przeżywanie i działanie, wzbogacają zakres bezpośrednich obserwacji ludzi i świata, kształtują opinie

i postawy, dostarczają przeżyć moralnych i estetycznych. Radio ma za zadanie przyczynić się do łatwiejszego opanowania materiału przez ucznia. Zdecydowana większość pedagogów twierdzi, że właśnie wzmożona uwaga powstająca w trakcie słuchania jest formą rozbudzającą i rozwijającą tak ważną aktywność ucznia. Twierdzą oni także, że celem audycji nie jest podawanie konkretnych wiadomości i nauczanie przedmiotu, lecz wychowanie ucznia¹.

Radio posługuje się jako swym tworzywem wyłącznie formą. Dlatego słowo mówione odgrywa nadrzędną rolę.

Od początku istnienia /od 1920 roku/ radio pełni funkcję przekazywania muzyki, informacji oraz utworów literackich. Dopiero nieco później zaczęło nadawać również audycje oświatowe. Początkowo muzyka i mowa ustna były podstawowym tworzywem, którym posługiwało się radio. Do tych środków wypowiedzenia i wyrażania treści dołączył się znacznie później trzeci - dźwięki naturalne. Dźwięki te noszą również nazwę pozajęzykowych środków akustycznych. Odgrywają oni ważną rolę w budowie nastroju utworu, pełnią też funkcję informacyjną. Poza wymienionymi istnieją również specyficzne radiowe środki wyrazu, takie jak deformacje i transformacje akustyczne, które umożliwiają zmianę wysokości i barwy głosów, zniekształcenia artykulacji, wywołują szmery itp.

Obecnie muzyka w programach radiowych pełni funkcję bądź samodzielną, bądź towarzyszącą. Służy jako muzyczny przerywnik między poszczególnymi programami i w obrębie jednego programu, jako środek budowy nastroju, jako charakterystyka dźwiękowa środowiska, w którym dzieje się akcja lub jako dzielny komponent podczas różnorodnych koncertów. Ze względu jednak na przewagę mowy ustnej jako samodzielnego czynnika w wielu typach programów radiowych, pięknego literackiego języka tekstów, które przekazują najlepsi aktorzy, radio jest niezastąpionym środkiem budzenia wrażliwości językowej odbiorców oraz ich zainteresowań czytelniczych.

Radio jest najbardziej rozpowszechnionym na świecie środkiem masowego przekazu. Może ono odegrać i odgrywa ważną rolę w rozwijaniu odtwórczej i wytwórczej wyobraźni słuchaczy, zwiększa wrażliwość słuchową i emocjonalną, ułatwia kształtowanie o-

pini i postaw, dostarcza przeżyć moralnych i estetycznych, pod warunkiem jednak, że odbiorca umie dokonywać selekcji programów².

Czy współczesna szkoła wykorzystuje te walory radia? Jak ten środek masowego oddziaływania jest wykorzystywany w procesie dydaktyczno-wychowawczym? Czego dostarczają audycje radiowe? Czy po wysłuchaniu audycji podnosi się efektywność ucznia w klasie? W jakim stopniu audycje radiowe działają uzupełniająco w realizacji programu nauczania? Oto pytania, które były przedmiotem badań empirycznych. Wyniki przeprowadzonych badań /ankieta/, będących próbą odpowiedzi na powyższe pytania, zostaną omówione w dalszej części niniejszego artykułu. Ankieta objęto 3000 uczniów z województw: kieleckiego, lubelskiego, wrocławskiego, chełmskiego i zamojskiego.

Zadania audycji radiowych

Cele ideowo-wychowawcze audycji dla dzieci i szkół Polskiego Radia i Telewizji nie różnią się od celów, jakie formułuje nasza pedagogika. „Głównym zadaniem audycji radiowych jest oddziaływanie ideowo-wychowawcze i kulturalne już od lat najmłodszych. Audycje powinny dostarczyć młodocianemu słuchaczowi różnych elementów niezbędnych do rozwoju intelektualnego i emocjonalnego, powinny współdziałać w wychowaniu patrioty - internacjonalisty, pełnowartościowego członka społeczeństwa socjalistycznego”. Podobnie wypowiada się Redakcja o zadaniach programów dla szkół: „Pojmując zadanie audycji szkolnych jako współudział w wychowaniu dzieci i młodzieży, staramy się oprócz nasz program o takie treści wychowawcze, które są cenne dla kształtowania poglądów, uczuć i postawy moralnej, jakie powinny cechować przyszłego obywatela socjalistycznego państwa”.

Szczególnym zadaniem audycji radiowych jest: budzenie żywych zainteresowań nauką, techniką i sztuką; rozwijanie wrażliwości estetycznej w dziedzinie literatury i muzyki; rozwijanie wyobraźni słuchaczy; wiązanie nauczania z aktualnymi zagadnieniami życia społecznego, z odkryciami naukowymi i postępem te-

chniki³.

Radio jako środek dydaktyczny może pełnić w procesie nauczania - uczenia się wiele funkcji. Najważniejsze z nich to: funkcja poznawczo-kształcąca, emocjonalno-motywacyjna, wychowawcza⁴.

Radio, jak inne środki dydaktyczne, zbliża uczniów do poznawczej rzeczywistości. Liczne audycje, takie jak np. wywiady, reportaże, gawędy, słuchowiska itp. umożliwiają młodym słuchaczom kontakt z ważnymi problemami współczesności, mają również duży wpływ na ich zainteresowanie przeszłością. Wprowadzone w roku szkolnym 1979/1980 na antenę cykle są tego wymownym przykładem. „Świat wokół nas”, „Poznać i zrozumieć”, „Horyzonty wiedzy”, „Świat baśni” - to najważniejsze bloki audycji, których głównym zadaniem jest zapoznanie uczniów z aktualnymi problemami otaczającej ich rzeczywistości, umożliwienie im jej poznania, zrozumienia i przeżycia.

Tematyka audycji wchodzących w skład wymienionych bloków jest bardzo różnorodna i dotyka wielu dziedzin wiedzy. Poza audycjami, które nauczyciel może wykorzystać na kolejnych lekcjach przedmiotowych, Polskie Radio nadaje także audycje popołudniowe, poszerzające program szkolny i rozbudzające zainteresowania młodych odbiorców.

Radio, aczkolwiek tylko pośrednio, umożliwia uczniowi lepsze poznanie świata niż tradycyjna lekcja. Dostarcza mu bowiem najnowszych wiadomości z określonej dziedziny wiedzy, prezentuje ludzi i fakty, z którymi nie miałby się on prawdopodobnie okazji zetknąć.

Wyniki przeprowadzonych badań dowodzą, że szkoły w bardzo małym stopniu wykorzystują szkolne audycje radiowe. Zdecydowana większość respondentów /średnio 67,0%/ nie korzysta w swej pracy z pomocy radia. Tłumaczy się to między innymi brakiem audycji z takich przedmiotów, jak: język rosyjski, matematyka, fizyka, biologia /klasa 6sma/: - 32,4% odpowiedzi; brakiem odbiornika radiowego /14,4%/; brakiem dobrego odbioru /21,6%/; audycje nie są zgodne z planem lekcji /28,8%/; nauka na drugą zmianę uniemożliwia korzystanie z audycji szkolnym /2,8%. Ponadto powszechnie przyjął się pogląd, że audycje radiowe najczęściej

są wykorzystywane w klasach młodszych. Natomiast nauczyciele uczący w klasach starszych w większym stopniu wykorzystują w procesie lekcyjnym audycje telewizyjne. Większą część respondentów stanowili właśnie nauczyciele klas starszych.

Nauczyciele, którzy korzystają w swej pracy z audycji radiowych, robią to na ogół zgodnie z harmonogramem /33,5%/, 1 raz w tygodniu /33,5%/; 2 razy w tygodniu /6,7%/; 1 raz w miesiącu /20,1%/; rzadko /6,2%/.

Pilnym zadaniem współczesnej szkoły jest szersze niż dotychczas włączenie audycji radiowych do procesu dydaktyczno-wychowawczego, dostrzeżenie w radiu cennego sprzymierzeńca pozwalającego lepiej, szybciej i nowocześniej realizować program nauczania, aktualizować zawarte w podręcznikach szkolnych informacje, w dużym stopniu aktywizować uczniów i rozbudzać ich zainteresowania.

Coraz częściej pojawiają się głosy, iż współczesna szkoła powinna w większym niż dotychczas stopniu wykorzystywać zainteresowanie młodzieży radiem. Radio bowiem zajmuje w życiu młodych ludzi poważne miejsce. Potwierdzają to m.in. badania przeprowadzone przez Ośrodek Badania Opinii Publicznej i Studiów Programowych⁵. Do takich uwag upoważniają mnie również wyniki sondażu, który przeprowadziłem w klasach ósmych szkół podstawowych. Zwraca uwagę fakt, iż badana młodzież dostrzegała obok audycji o charakterze muzycznym, czysto rozrywkowym, również audycje literackie, publicystyczne itp.

Odpowiednie przygotowanie uczniów do odbioru audycji radiowych należy do czołowych zagadnień współczesnej teorii wychowania estetycznego. Dzisiejszy odbiorca radia, wychowany w kręgu kultury wizualnej, nie umie w pełni korzystać z przekazu radiowego, wymagającego od niego dłuższej samodzielności, krytycyzmu, a przede wszystkim szczególnego skupienia, wyobraźni, wrażliwości na słowo i dźwięk, nie mówiąc już o pewnej wiedzy na temat radiowych środków wyrazu. Teoretycy sztuki radiowej stwierdzają, iż percepcja radia jako sztuki jest znacznie trudniejsza od percepcji sztuki wizualnej. Obowiązek kształcenia odbiorców sztuki słuchowej spoczywa z racji specyfiki przedmiotu przede wszystkim na nauczycielu polonistacie. Powinien on uczyć słuchania ra-

dia, uwypuklać w procesie dydaktyczno-wychowawczym nie tylko stronę informacyjną audycji, ale również ich walory estetyczne, uczyć rozumienia środków wyrazu sztuki radiowej.

Zdaniem wielu badaczy wprowadzenie do procesu dydaktyczno-wychowawczego audycji radiowych ma szczególne znaczenie zwłaszcza dla młodzieży piętnasto-, osiemnastoletniej. Podkreśla się, iż właśnie u tej młodzieży należy rozwijać siłę wyobraźni i kształtować życie uczuciowe. A właśnie świat dźwięków wytwarza u człowieka „język uczuć” pełniący szczególną funkcję w usprawnianiu porozumienia między ludźmi. „Jak żaden spośród nowoczesnych środków masowego komunikowania, radio przede wszystkim pobudza i rozwija wyobraźnię. Uwrażliwia słuchacza na brzmienie słowa, jest źródłem nowych, bogatych przeżyć i wzruszeń. Kształtuje wreszcie postawy odbiorcy i uczy emocjonalnego reagowania”⁶.

Współczesna pedagogika dostrzega potrzebę rozwijania i kształcenia wyobraźni w procesie nauczania - uczenia się we współczesnej szkole. Wyobraźnia bowiem wzbogaca życie jednostki, daje jej możliwość doświadczenia nie znanych dotychczas emocji, rozwija więc życie wewnętrzne człowieka.

Radio - jako sztuka oddziałująca na zmysł słuchu, silnie pobudzająca wyobraźnię odbiorcy - może, właściwie wykorzystane odegrać istotną rolę w estetycznym wychowaniu dzieci i młodzieży w dzisiejszej szkole. Wykorzystanie audycji radiowych w procesie nauczania - uczenia się umożliwia nauczycielowi również rozwijanie i kształtowanie u uczniów określonych sprawności i umiejętności manualnych. Inaczej mówiąc, radio sprzyja nauczaniu - uczeniu się „przez działanie”. Wiadomości zdobyte w czasie słuchania audycji radiowych uczeń może niejednokrotnie wykorzystać w działalności praktycznej zarówno w szkole, jak w domu. Często jest on zresztą zachęcany przez autorów audycji bezpośrednio do działania. Uczniowie, zwłaszcza klas wyższych, są zapraszani do wspólnego redagowania audycji, dzielenia się swoimi uwagami i spostrzeżeniami.

Radio, prezentując wybitnych ludzi, ich pracę, może przyczynić się również do budzenia zainteresowania uczniów określoną dziedziną wiedzy i pobudzać ich do określonych działań praktycznych /uprawianie sportu, muzykowanie, malowanie itp./.

Radio może stać się dla nauczyciela cennym narzędziem wychowawczym. Badania wcześniej prowadzone potwierdziły wpływ audycji radiowych na postawy i przekonania dzieci i młodzieży⁷. Wynika z nich, że radio uczy umiejętności współżycia z innymi ludźmi, pozwala lepiej poznać siebie i innych. Jest bardzo często źródłem wzorów osobowych. Sztuka radiowa bardzo wszechstronnie oddziałuje zwłaszcza na młodych odbiorców.

Z funkcją poznawczo-kształcącą radia wiąże się bardzo ściśle funkcja emocjonalno-motywacyjna. Treści zawarte w audycji radiowej nie tylko oddziałują na intelektu ucznia, ale również wywołują wzruszenia, przeżycia emocjonalno-ekspresyjne, co z kolei ma bardzo duży wpływ na zainteresowania ucznia określonym materiałem nauczania, rozbudza jego zaangażowanie i zaciekawienie.

Jakkolwiek szkolne audycje radiowe sprzyjają wszystkim czterem drogom uczenia się /przez przyswajanie, odkrywanie, przeżywanie i działanie/, to jednak domeną radia wydaje się przede wszystkim uczenie się przez przeżywanie. Teoria wielostronnego nauczania i uczenia się opracowana przez W. Okonia⁸ akcentuje bardzo wyraźnie znaczenie przeżyć emocjonalnych w procesie poznawczym uczniów. Zdaniem wybitnego dydaktyka przeżycia emocjonalne powinny towarzyszyć intelektualnym procesom poznawczym. Treści nauczania przestają być wtedy suche i obojętne, zacięwiają uczniów, wyzwalają w nich pasję twórczego poszukiwania wiedzy, mają wpływ na ich rozwój wewnętrzny.

Badania psychologiczne i pedagogiczne wykazały również wpływ uczuć na trwałe i dokładne zapamiętywanie wiadomości. Człowiek lepiej zapamiętuje to, co jednocześnie przeżywa. Szczególna zatem rola w kształtowaniu sfery emocjonalnej osobowości uczniów przypada właśnie sztuce radiowej, a przede wszystkim takim jej gatunkom, jak słuchowisko, montaż literacki. Zwłaszcza słuchowisko - jak wynika z badań - jest swego rodzaju „szkołą uczuć”, wzbogaca życie uczuciowe odbiorców, rozwija je, pogłębia, kształtuje wrażliwość uczuciową. Jest to szczególnie ważne dzisiaj, kiedy człowiek współczesny zdaje się zatracać umiejętność odczuwania i wrażliwość. Świat dźwięków wytwarza bowiem u człowieka specyficzny „język uczuć” pozwalający mu na nawiązy-

wanie kontaktu z innymi ludźmi.

Obok głosu istotny składnik dzieła radiowego to dźwięk /muzyka, dźwięki naturalne, muzyka konkretna/. Jest on bogatym i wszechstronnym środkiem emocjonalnego wyrażania, umiejącym sugestywnie przemówić do wyobraźni i uczuć odbiorcy. Dźwięk pobudza i rozwija wyobraźnię odbiorcy, oddziałuje emocjonalnie. Tę siłę emocjonalnego oddziaływania ma także cisza będąca jednym z elementów sztuki radiowej.

Język radia jest specyficzny i bogaty. Audycja radiowa apelując do wyobraźni słuchacza rozwija ją, kształtuje też słuch odbiorcy, pozwala rozróżniać wielorakie układy dźwięków i szmerów, rozwija wrażliwość na mowę ludzką.

Żaden środek masowego przekazu /oddziaływania/ nie posługuje się tak poprawnym językiem, jak radio. Wiele audycji radiowych posługuje się nie tylko poprawnym - pod względem stylistycznym i gramatycznym - językiem polskim, lecz również językiem pięknym i bogatym.

Radio odgrywa więc wyjątkowo ważną rolę w rozwijaniu znajomości języka ojczystego u dzieci i młodzieży, ma wpływ na korygowanie błędów językowych, rozwijanie wrażliwości na ekspresję mowy ludzkiej. Radio rozwija słuch odbiorczy dzieci i młodzieży, uczy dostrzegania dźwięków i szmerów artystycznie uporządkowanych, kształci wrażliwość na różne rodzaje muzyki. Uważnie słuchane audycje radiowe rozwijają aktywność intelektu i wyobraźni słuchacza, stają się też źródłem głębokich przeżyć emocjonalnych.

Badania wykazują, iż istnieje wielkie zapotrzebowanie młodzieży na słuchowiska radiowe o tematyce współczesnej. Badana młodzież wyraża pogląd, że słuchowisko radiowe rozszerza świat przeżyć, udostępnia nowe relacje zdarzeń i ludzi, pogłębia posiadaną już wiedzę, jest jedną z form oddziaływania na jednostkę w zależności od jej chęci poznania, zainteresowań, potrzeb, uprzedniego doświadczenia, własnej aktywności. Młodzież szuka potwierdzenia samej siebie, wzmocnienia swego stanowiska, spostrzeżenia postacie zajmujące podobne postawy wobec określonej problematyki życia.

Z wychowawczego punktu widzenia słuchowiska radiowe dostar-

czają wzorów osobowych, stanowią źródło samowiedzy młodocianych słuchaczy. Bohaterowie audycji cieszą się ich sympatią, więc identyfikują się z nimi. Psycholodzy społeczni słusznie twierdzą, że im bliższy jest bohater utworu odbiorcy, im bardziej mu imponuje, tym większa jest gotowość współprzeżywania, identyfikowania się z nim i naśladowania go. Słuchowisko radiowe odgrywa więc analogiczną rolę wychowawczą jak film czy widowisko telewizyjne.

Słuchowisko radiowe może stać się w rękach nauczyciela cennym instrumentem wychowawczym. Może ono służyć uczeniu się przez przeżywanie, wywoływaniu określonych przeżyć, rozwijaniu wrażliwości uczuciowej wychowanków. Słuchowisko radiowe może służyć rozwijaniu sfery moralnej osobowości wychowanków, jako środek pośredniego oddziaływania wychowawczego.

Omawianie z młodzieżą treści słuchowiska, ocenianie działania jego bohaterów może również służyć kształtowaniu pożądaných opinii i postaw młodzieży oraz współżycia z innymi ludźmi, z jednostkami i grupą. Samo przeżywanie treści słuchowiska przez młodocianych słuchaczy, aczkolwiek daje wiele korzyści wychowawczych, nie wystarcza. Konieczne jest kierowanie uwagi młodzieży na specyficzne radiowe środki wyrazu artystycznego, gdyż tylko wówczas rola radia w humanistycznym wychowaniu uczniów może być spełniona.

Obcowanie ze sztuką radiową rozszerza w znacznym stopniu zakres wiedzy ucznia na temat ludzi, ich przeżyć i doznań. Dzięki przeżyciu emocjonalnemu pozwala ona lepiej i głębiej poznać człowieka, ocenić jego postępowanie. Jej obecność w szkole jest więc dzisiaj koniecznością.

Analiza audycji radiowych dla klasy ósmej na rok 1981/1982

W roku szkolnym 1981/1982 Polskie Radio nadawało audycje dla klasy ósmej z takich przedmiotów, jak przedstawiono w tabeli 1. Audycje z poszczególnych przedmiotów nadawane były raz w miesiącu, w programie drugim Polskiego Radia.

Tabela 1. Typologia audycji radiowych dla klas VIII

Przedmiot	Audycje dydaktyczno- -wychowawcze
Język polski	8
Historia	9
Wychowanie obywatelskie	9
Geografia	9
Chemia	9
Wychowanie muzyczne	9
R a z e m	53

Z języka polskiego dla klasy ósmej nadanych zostało pięć audycji z cyklu „Portrety”, dwie audycje z cyklu „Mój język” oraz jedna audycja z cyklu „Spotkania z poezją”⁹.

Oto tematyka tych audycji:

- „Odzyskany skarb”
Cykl: Portrety - Historia ołtarza Wita Stwosza
- „Jak cię słyszą, tak cię widzą”
Cykl: Mój język - Omówienie potrzeby świadomej troski o poprawność i czystość języka.
- „Język biedny i bogaty”
Cykl: Mój język - Pojęcie frazeologii oraz jej przydatność w praktyce językowej.
- „Ludzka sprawa”
Cykl: Portrety - Maria Dąbrowska oraz jej twórczość.
- „List do ludożerców”
Cykl: Portrety - Wybitny humanista i wielki poeta - Tadeusz Różewicz
- „Obmyślam świat”
Cykl: Spotkanie z poezją - Poezja współczesna
- „Pisarz”
Cykl: Portrety - Powtórzenie i ugruntowanie wiedzy literackiej.

Celem audycji poświęconych polskiej literaturze było ułatwienie uczniom poznania utworów literackich, wybitnych pisarzy oraz twórców sztuki, nauki i kultury, jak również wzbudzenie głębszego zainteresowania poezją i lepsze przygotowanie do dalszego z nią obcowania. Audycje te pozwoliły także na realizację wychowania patriotycznego, przez pogłębianie emocjonalnego zwią-

ku z literaturą narodową.

Zadanie audycji z cyklu „mój język” polegało na rozbudzeniu potrzeby stałego i systematycznego bogacenia zasobu własnego słownictwa oraz głębszego zainteresowania się tym tematem.

Wśród audycji dla klas V-VIII na szczególną uwagę zasługują cykl: „Bliżej sztuki”, poświęcony problemom teatru, filmu, radia i innych dziedzin kultury i sztuki współczesnej, który przybliży młodzieży te zagadnienia, pozwala zdobyć lepszą orientację we współczesnej kulturze. Audycje te ułatwiają młodzieży orientację w bieżącym życiu kulturalnym, a także zapoznają z warsztatem radiowym i filmowym.

Audycje z historii wprowadzały uczniów w świat historii najnowszej. Obejmowały one następujące zagadnienia¹⁰.

„Szkoła - dla wszystkich” - audycja prezentuje w skrócie sprawy oświaty dwudziestolecia międzywojennego. W audycji ukazuje się wielki wysiłek społeczeństwa podejmującego akcję budowy szkół, przychodzącego z pomocą skromnemu budżetowi państwa, poświęcenie nauczycieli, inicjatywy teoretyków wychowania i nauczania, osiągnięcia i braki międzywojennego szkolnictwa.

„Hubalczyca” - audycja dokumentalna, w której głos zabierają uczestnicy i świadkowie bohaterskiej walki partyzanckiej oddziału majora Hubala - Henryka Dobrzańskiego z okupantem.

„Orzeł” - audycja przypomina dzieje „Orła”, okrętu ufundowanego ze składek społeczeństwa, którego działalność we wrześniu 1939 roku, w kampanii norweskiej i w walkach na Zachodzie przyniosła mu zasłużoną sławę.

„Muzeum w żołnierskim plecaku” - bohaterem audycji jest Jarosław Sagan, żołnierz Brygady Karpackiej walczącej na Bliskim Wschodzie, wslawionej w walkach pod Tobrukiem. W reportażu jest mowa o walkach polskich żołnierzy na Bliskim Wschodzie, a także o okolicznościach, w jakich J. Sagan uprawiał swoje bardzo pożyteczne hobby.

„Dalekie i bliskie” - słuchowisko dokumentalne mówiące o utworzeniu na terenie Związku Radzieckiego w 1943 roku Związku Patriotów Polskich. Słuchowisko stanowi dużą pomoc przy omawianiu tematu „Wojsko polskie w ZSRR”.

„Dzień powszedni powstańczej Warszawy” - audycję wypełniają przede wszystkim wspomnienia o życiu ludności cywilnej w powstaniu warszawskim.

„Przez dwa fronty” - reportaż opowiada o słynnej akcji GOPR, która miała miejsce w styczniu 1945 roku.

„Nigdy więcej” - w audycji zabierają głos historycy i publicyści specjalizujący się w problemach międzynarodowych, którzy wypowiadają się na temat tragicznych skutków użycia broni jądrowej oraz zaprzestania wyścigu zbrojeń, aby zapo-

biec katastrofie nuklearnej.

„Wrócone macierzy” - audycja ukazuje dramatyczne okoliczności towarzyszące akcji osiedleńczej na Ziemiach Odzyskanych. W audycji zabierają głos osadnicy, ludzie, którzy przybyli tu po wojnie, pokochali tę ziemię i pozostali na Ziemiach Zachodnich do dnia dzisiejszego.

Wszystkie te audycje ukazują bohaterstwo narodu polskiego w walce o niepodległość i pokój na całym świecie. Dla uczniów ma to szczególne znaczenie, bowiem poznając przeszłość, lepiej rozumie się przyszłość.

W roku szkolnym 1981/1982 były nadawane audycje z wychowania obywatelskiego dla klasy ósmej o następującej treści¹¹:

- „Powrót na ziemie piastowskie” - nagranie zawiera między innymi wspomnienia ludzi, którzy osiedlili się na Ziemiach Zachodnich.
- „Start odbudowy” - w audycji szczegółowo został omówiony plan trzyletni oraz jego znaczenie dla rozwoju kraju.
- „Praca i myśl ojczyźnie” - w nagraniu jest mowa o ludziach, którzy wnieśli wkład w rozwój społeczno-gospodarczy kraju, którzy swą myśl twórczą, wiedzę i umiejętność oddali społeczeństwu.
- „Zaskarżyć dwoje...” - z audycji uczniowie mogą się dowiedzieć jaka jest rola Naczelnego Sądu Administracyjnego, jakie były powody jego powołania, czy przepisy kodeksu mają zastosowanie do decyzji wydawanych przez wszystkie jednostki administracyjne. Audycja wiąże się z tematem: „Organy sprawiedliwości”.
- „Technologie na eksport” - audycja informuje o nowych technologiach, o interesujących dokonaniach i opracowaniach polskiej nauki, którymi zainteresowały się zagraniczne firmy. Uczniowie mogą się zastanowić, czy warto sprzedawać rodzimą myśl techniczną, a jeśli tak, to dlaczego.
- „Szanse w mecenacie” - nagranie omawia rolę i znaczenie dużych, bogatych przedsiębiorstw w rozwoju kultury i przemysłowych centrach.
- „Braterskie miasta” - w audycji jest mowa o przyjaznych stosunkach między Poznaniem a Hanowerem. Z treści audycji uczniowie mogą wywnioskować, jaką rolę w życiu narodów mogą odgrywać braterskie miasta.
- „Więzi serdeczne” - w audycji ukazane były różne formy związków Polonii ze starym krajem. Po nagraniu mogą omówić znaczenie Polonii w umacnianiu pokoju, rozwijaniu współpracy gospodarczej i kulturalnej.
- „Wczoraj na świecie” - w ostatniej audycji z 1981/1982 roku omawiane były najważniejsze wydarzenia na świecie i ich wpływ na rozwój stosunków międzynarodowych.

Szczególnie ważną rolę wychowawczą spełniają audycje z wychowania obywatelskiego, wprowadzające w formie dostępnej dla młodzieży problemy współczesnego życia politycznego i społecznego, kształtujące postawę zaangażowania i uczestnictwa w życiu społeczeństwa. Audycje dotyczą najnowszych powojennych dziejów Polski i ludzi związanych z odbudową kraju.

Ponadto raz w miesiącu nadawane są programy z cyklu „Kim będę” sprzyjające poznaniu różnych zawodów. Założeniem tych audycji jest pomoc w podejmowaniu tak ważnej decyzji życiowej, jaką jest wybór szkoły, a więc przyszłego zawodu. Audycje te służą więc młodzieży w proorientacji zawodowej. Najczęstszą formą są reportaże, ukazujące różne specjalności zawodowe, warunki ubiegania się o przyjęcie do wybranej szkoły i perspektywy zatrudnienia po jej ukończeniu.

Audycje z geografii dla klasy ósmej nadawane były w dwu cyklach¹². Pierwszy z nich, „Na południowej i zachodniej półkuli”, obejmował sześć audycji:

- „Przez Afrykę” - w audycji ukazano kontrasty gospodarcze, społeczne, a także klimatyczne i przyrodnicze różnych zakątków tej części świata.
- „Od Atlantyku do Pacyfiku” - w audycji przedstawiono w kolejnych obrazach wybrane zakątki położone we wszystkich najważniejszych krainach geograficznych Kanady i USA, ich krajobrazy, wykorzystanie gospodarcze i stosunki ludnościowe.
- „Na amerykańskiej farmie” - audycja nawiązywała do tematu „Rolnictwo w USA”. W audycji przedstawiono najważniejsze uprawy i hodowle prowadzone w USA.
- „Gorąca wyspa Kuba” - audycja o charakterze monograficznym. Przedstawiono krajobrazy Kuby i problemy gospodarcze oraz problemy ludnościowe.
- „Na Pampasach” - w audycji przedstawiono dość monotony krajobraz stepowy, życie w hacjendach i w pampie, dzień powszedni i święta gauchos oraz świat flory i fauny. Kolejne opowieści przepleciono muzyką argentyńską.
- „A tam zaczyna się zima” - w audycji zawarto wypowiedzi naukowców prowadzących badania na Antarktydzie. Celem audycji było zaznajomienie uczniów z warunkami klimatycznymi, zasobami geologicznymi oraz fauną występującą na wybrzeżach tego kontynentu.

Cykl drugi, „W naszej ojczyźnie”, prezentował trzy tematy:

- „Łódź tkaninami słynie” - reportaż poświęcony problemom importu surowców i eksportu gotowych towarów, a także długoletnim tradycjom łódzkiego okręgu przemysłowego. Audycja ta wiązała się z działem „Polska w życiu politycznym i gospo-

darczym świata".

"Zboża na wagę złota" - w audycji przedstawiono warunki naturalne umożliwiające uprawę roślin zbożowych i przemysłowych, rozmieszczenie tych upraw w kraju, a także strukturę gospodarstw rolnych, formy ich własności oraz osiągnięte plony. Audycja miała na celu utrwalenie wiadomości z zakresu "Rolnictwo w Polsce", a także ukazanie codziennego trudu i wysiłku rolników.

"Budownictwo - sztuką i przemysłem" - w audycji nawiązano do tematu "Perspektywy rozwoju kraju". Poruszono aktualne sprawy rozwoju miast.

Audycje geograficzne dostarczają plastycznych opisów krajobrazów, pobudzających wyobraźnię dzieci. Wzbogacają lekcje o takie elementy folkloru, jak np. piosenki i legendy ludowe. Słuchowiska ułatwiają trwałe zapamiętanie wiadomości geograficznych dzięki kojarzeniu dramatycznych sytuacji z warunkami otoczenia, w jakim znaleźli się bohaterowie. Audycje geograficzne znacznie rozszerzają przedmiot nauczania, gdyż zawierają wiadomości z innych przedmiotów np. z historii danego terenu czy kraju, o aktualnej sytuacji społecznej i gospodarczej, opisy przyrody przedstawionego obszaru itp.

Młodzież, jak wynika z obserwacji, najchętniej i najefektywniej odbiera /jak już wspomniano/ słuchowiska, które nie tylko uczą, ale również bawią. Dlatego w roku szkolnym 1981/82 dokonano dość wyraźnego zróżnicowania w formach audycji z chemii adresowanych do poszczególnych klas. Między innymi dla klas ósmych wprowadzono na próbę cykl audycji dyskusyjnych. Były to głównie reportaże z prac działającego przy jednej ze szkół warszawskich Klubu Dociekliwych Chemików. Dla większego urozmaicenia dwukrotnie została nadana chemiczna werbalna gra dydaktyczna. Tematyka dyskusji prowadzonych z młodzieżą, a także tematyka gier dydaktycznych była ściśle związana z programem szkolnym, z tą tylko modyfikacją, że w znacznie większym stopniu treści programowe były wiązane z wiadomościami pochodzącymi z innych przedmiotów szkolnych /fizyka, biologia, geografia/ i z praktyki pozaszkolnej uczniów.

Zadaniem audycji chemicznych jest aktualizacja zagadnień wchodzących w zakres chemii szkolnej oraz pomoc nauczycielom w metodycznym rozwiązywaniu tematów szczególnie trudnych do zrealizowania w warunkach szkolnych. Cykl: Klub dociekliwych chemi-

ków dla klasy ósmej obejmował w ubiegłym roku szkolnym następujące tematy¹³: „Z czego buduje się vitalis?”, „Cukier cukrowni nierówny”, „Tajemnice sernika”, „Ilość tak ważna jak jakość!”, „Chemicy też się lubią bawić”, „Wiedza zaklęta w szczypcie soli”, „Słabe kwasy, mocne kwasy”, „Chemiczny kompromis”, „Chemik na medal”.

Celem wymienionych audycji było zachęcenie uczniów do czynnego udziału w szkolnych eksperymentach chemicznych, a także do przeprowadzenia prostych i bezpiecznych doświadczeń w domu.

Audycje te nie ograniczały się tylko do podania informacji. Znacznie ważniejszą ich funkcją było wywołanie określonych przeżyć i emocji, co prowadzi do kształtowania właściwych postaw wobec nauki, wobec ludzi zajmujących się jej tworzeniem oraz wobec przyrody i ochrony naturalnego środowiska. Audycje tego typu uczą chemicznego myślenia, stawiania pytań i szukania na nie odpowiedzi.

Audycje z cyklu „Rozmowy o muzyce” nadawane były dwa razy w miesiącu, łącznie dla klas VII-VIII. Program muzyczny dla tych klas obejmował przede wszystkim słuchanie muzyki i rozmowy o wybranych utworach z literatury muzycznej. Poza wzbogaceniem repertuaru wyznaczonego programem szkolnym, audycje stanowiły przykład rozwiązywania zagadnień metodycznych dotyczących problemów słuchania muzyki.

Oto przykłady nadawanych audycji muzycznych¹⁴: „Czy istnieje zespół solistów?”, „Odmierzanie czasu”, „Śpiewać razem”, „Naśladowanie muzyką”, „Czy dźwiękami można malować”, „Muzyczne obrazy”, „Wirtuozeria”, „Uwertury i arie”, „Uwertury i symfonie”, „To już 100 lat”, „Rozmaitości XX wieku”, „Muzyka prawie taneczna”, „Polifoniczne łamigłówek”, „Wielka forma”, „Przetworzenie czyli transformacja”, „Czy rzeczywiście »Niedokończona«?” „Posłuchać z przyjemnością”, „Co się nam podoba?”.

Celem cyklu audycji „Rozmowy o muzyce” było pogłębienie znajomości literatury muzycznej nie tylko popularnej, lecz i tej mniej znanej, zawsze jednak reprezentatywnej dla poszczególnych epok i stylów. Audycje stanowiły materiał, który mógł pobudzić uczniów do swobodnego wyrażania opinii o słuchanej muzyce oraz pozwalał na kształtowanie aktywnego, osobistego stosunku do muzyki.

Aby dana audycja radiowa spełniła swój zamierzony cel, uczniowie winni być do niej wcześniej przygotowani. Dobrym rozwiązaniem metodycznym jest nagrywanie audycji na taśmy magnetofonowe, co umożliwia wykorzystanie audycji w całości bądź we fragmentach na lekcji, której temat związany jest z jej treścią, w dowolnie obranym czasie.

Dydaktycy wyróżniają pięć typów radiowych lekcji, w których audycja może pełnić różne funkcje¹⁵:

1. Może być zakończeniem pewnego cyklu programowego czy hasła programowego.
2. Może być punktem wyjścia do nowych zajęć.
3. Audycja, przygotowana jak w typie pierwszym, staje się punktem wyjścia do nowego rodzaju ćwiczeń.
4. Audycja radiowa staje się pomocą przy rozwiązywaniu problemów.
5. Audycja pomaga w powtórzeniu omówionego już materiału.

Z funkcji dydaktycznej radia wynika, iż może ono stanowić materiał ilustracyjny przy opracowywaniu określonych tematów i problemów. Radio stanowi główne lub uzupełniające źródło w procesie nauczania - uczenia się, zbliża uczniów do poznawanej rzeczywistości oraz umożliwia rejestrowanie faktów i ich przetwarzanie. Ponadto radio inspirowa do badań.

Wyniki przeprowadzonych badań potwierdziły znaczącą rolę radia w pracy szkoły. Na pytanie zawarte w Ankiecie Nr 2 „Czego dostarczają audycje radiowe?” /Aneks/ wypowiedzi respondentów brzmią: dostarczają przeżyć, rozwijają wyobraźnię i słownictwo, pobudzają samodzielność myślenia, dostarczają przeżyć estetycznych, rozszerzają wiadomości uczniów i aktualizują informacje zawarte w podręcznikach.

Po wysłuchaniu audycji podnosi się efektywność uczniów. Audycja aktywizuje ich zdolność spostrzegania i wyobraźni, pobudza do pytań. Po audycji znacznie wzrasta aktywność myślenia i zainteresowania. Audycje radiowe wywierają znaczny wpływ na kształtowanie wszystkich procesów myślowych. Ponadto przyczyniają się do utrwalenia materiału zawartego w programie nauczania. Są one w dużym stopniu przydatne w jego realizacji.

Bogactwo problematyki audycji radiowych oraz ich niezwyk-

le atrakcyjna forma wpływa niewątpliwie na ożywienie lekcji i ich efektywność. Ułatwia to wychowanie odbiorcy otwartego na sprawę innego człowieka, ciekawego świata.

Metody stosowania audycji radiowych w szkole

Umiejętne posługiwanie się audycjami wymaga uświadomienia sobie nie tylko ich specyficznych walorów, lecz także swoistych ograniczeń radia jako pomocy naukowej. Ograniczeniem, które ma konsekwencje dla organizacji zbiorowego słuchania radia jest nadawanie audycji w jednym terminie dla wszystkich słuchaczy zainteresowanych danym tematem. Stąd powstają trudności przy próbach uzgodnienia własnych planów zajęć i toku nauczania z terminami audycji. Chodzi tu o dwie sprawy: pierwsza - to pogodzenie ramowego planu audycji z tygodniowym rozkładem zajęć, druga - to synchronizacja tematów audycji z materiałem aktualnie omawianym na lekcji.

Co czyni redakcja Polskiego Radia, aby ułatwić włączenie audycji w plan zajęć szkoły? Otóż opracowuje i publikuje roczne, ramowe plany audycji dla szkół oraz programy, a także powtarza audycje przedmiotowe dla klas niższych oraz niektóre cykle audycji dla kółek zainteresowań.

Audycje radiowe można odbierać tylko w określonych dniach i godzinach. Utrudnia to bardzo korzystanie z nich na lekcjach. Rozkłady zajęć w szkole w bardzo nielicznych przypadkach są zgodne z rozkładem godzin nadawania audycji szkolnych. Dlatego nie mogą być one w pełni wykorzystane przez bezpośredni odbiór. Natomiast nagranie audycji radiowej na taśmę magnetofonową umożliwia wykorzystanie jej w dowolnym czasie. Taśma magnetofonowa staje się pośrednikiem w odbiorze audycji. Wskazane jest tworzenie w szkole taśmoteki, która najlepiej rozwiązuje problem korzystania z audycji radiowych nie tylko pod względem techniczno-organizacyjnym, lecz także tematycznym i dydaktycznym. Nauczyciel może się wtedy zapoznać z każdą audycją i nagraniem przed ich wykorzystaniem.

Metody stosowania audycji radiowych zależą od ich treści,

formy, celu dydaktyczno-wychowawczego oraz od ich funkcji w nauczaniu. W każdym przedmiocie nauczania są one inne. W nauczaniu języka polskiego audycje radiowe spełniają następujące zadania¹⁶: dostarczają wzorów poprawnego czytania, recytowania, inscenizowania; rozwijają zdolność słuchania oraz wartościowania i oceniania; ułatwiają poznanie utworów literackich; pomagają w poznaniu wybitnych pisarzy oraz twórców sztuki, nauki i kultury; rozwijają wyobraźnię; pobudzają do myślenia; dostarczają wrażeń estetycznych; wywołują zainteresowanie.

To, czy audycje radiowe będą dla ucznia czymś więcej niż tylko środkiem informacyjno-muzycznym zależy w dużej mierze od umiejętnej i przemyślanej pracy nauczyciela z radiem. Powinien on uczyć słuchania radia, uwypuklać w procesie dydaktyczno-wychowawczym nie tylko stronę informacyjną audycji, ale również ich walory estetyczne, uczyć rozumienia środków wyrazu sztuki radiowej. Pracę tę należy rozpocząć już od pierwszych lat nauki. Mogły to być np. następujące ćwiczeniamające na celu: kształtowanie umiejętności rozpoznawania czasu i miejsca akcji; dostrzeganie kolejności zdarzeń; rozumienie wzajemnych zależności przyczyn i skutków; ocenianie bohaterów; określanie głównej idei audycji; odróżnienie wątków zasadniczych od pobocznych; dostrzeganie struktury i tworzywa audycji, jako funkcji; rozróżnianie dźwięków, zwracanie uwagi na sposób ujęcia tematu, kompozycję itp.¹⁷. Zdobycie tych umiejętności i nawyków jest nieodzownym warunkiem odbioru dzieła radiowego i przeżycia estetycznego.

Ważnym problemem metodycznym jest wiązanie audycji radiowych z programem nauczania. W związku z tym konieczne jest zapoznanie się z programem audycji i zaplanowanie, jak je uwzględnić w rozkładzie materiału. Drugi problem metodyczny wyłania się w związku z przygotowaniem uczniów do odbioru treści przekazywanych przez audycje radiowe. Przygotowanie uczniów do odbioru materiałów, które są uzupełnieniem wzorów i wskazówek, jakie daje nauczyciel, np. opowiadanie, czytanie fragmentów utworu, recytacja wiersza może odbyć się następująco: przed odbiorem audycji pytamy uczniów; jak opowiedzieć, przeczytać lub recytować omawiany utwór, aby wyrazić w pełni zawarte w nim uczucia i my-

śli; jakie uczucia wyrażają słowa wypowiedziane przez postacie występujące w utworze; co trzeba akcentować, aby podkreślić zawartą w utworze myśl? Rozwiązanie tych problemów następuje dzięki analizie utworów.

Przed audycją na określony w programie temat nauczyciel może także polecić uczniom zdobycie odpowiednich, związanych z nim informacji z podręcznika lub z innych źródeł, jak czasopisma, wydawnictwa popularnonaukowe, albo przyswoić sobie na pamięć wiersz, który będzie recytował wybitny autor. Bardziej skomplikowane jest przygotowanie uczniów do odbioru słuchowiska. Treścią audycji są wtedy najczęściej inscenizowane utwory fabularne. Wiadomości o pisarzach, twórcach nauki, sztuki i kultury można opracować w formie słuchowiska lub pogadanki.

Do odbioru takich audycji przygotowujemy uczniów w kontekście problemu poznawczego, wysuniętego jako cel lekcji. Audycja ma dostarczyć uczniom odpowiedzi na ich pytania. Do odbioru przystępują oni z dużym zainteresowaniem i ze świadomością celu.

Najważniejszym warunkiem aktywnego odbioru audycji jest właściwe przygotowanie uczniów. Audycja zaczyna się zwykle 5-10 minut po dzwonku na lekcję. Dobrze jest przed samą audycją przeprowadzić krótką dyskusję na temat, któremu poświęcona jest lekcja lub audycja, podać niezbędne wyjaśnienia rzeczowe, zapisać związane z tematem podstawowe terminy, nazwiska, miejscowości, daty itp.

Jeśli audycja budzi zainteresowanie, daje silne przeżycia, zawiera nowy dla uczniów materiał, nowe ujęcie pewnych zagadnień, dzieci słuchają jej nie biernie, lecz aktywnie. W ich umysłach powstają nowe wyobrażenia, budzą się pytania, materiał audycji kojarzy się z własnymi doświadczeniami. W takich wypadkach najwłaściwszym sposobem postępowania po wysłuchaniu audycji jest umożliwienie dzieciom wypowiedzenia doznanych podczas audycji wrażeń, pomoc w formułowaniu pytań. Na lekcjach języka polskiego może to stanowić jednocześnie okazję do ćwiczeń w mówieniu, w wyrażaniu własnych przeżyć. Ułatwiamy te wypowiedzi poprzez pytanie: co wywarło na tobie największe wrażenie? Który fragment jest najżywszy, najciekawszy? Potem następuje analiza audycji w świetle wysuniętych problemów.

Analiza ta obejmuje miejsce i czas akcji, jej przebieg, postacie występujące, ich charakterystykę, myśl przewodnią. Obok piękna języka rozpatruje się słuchowe środki wyrazu: efekty akustyczne, grę aktorów. Punktem wyjścia do tej analizy mogą być pytania: dlaczego słuchowisko nas wzruszyło? jakie środki zastosowano, abyśmy przeżyli treść utworu? jak artyści odegrali swoje role? jakie środki słuchowe odtworzyły środowisko? Dalszym ogniwem lekcji jest powiązanie treści i formy audycji z czytanką, utworem literackim, biografią pisarza itd. oraz wykonanie przez uczniów prac pisemnych.

Sposób wykorzystania audycji literackiej nie zawsze może być z góry zaplanowany. Wrażenia z dobrej audycji przeżyte w czasie lekcji przez uczniów są czymś bardzo złożonym i bardzo subtelnym; wykorzystanie tych wrażeń do procesu dydaktyczno-wychowawczego nie jest rzeczą łatwą. W tych wypadkach nauczyciel musi raczej wczuć się w nastrój, który opanował klasę niż sięgnąć po gotowy schemat postępowania metodycznego. Ta sama bowiem audycja wysłuchana przez różne zespoły uczniowskie może mieć różny rezonans i dostarczać nauczycielowi rozmaite punkty wyjścia do dalszej pracy dydaktycznej i wychowawczej. Nauczyciel przeważnie zna przecież dobrze młodzież, z którą pracuje. Z góry może przewidzieć reakcję przynajmniej w większości klasy, jaką wywołała dana audycja. Opierając się więc na znajomości zespołu uczniowskiego, jego zainteresowań i stopnia wyrobienia, a jednocześnie nie tracąc z oczu celów dydaktycznych i wychowawczych określonych przez program i specyfikę swojej klasy, przewidzi on i będzie uwzględniał na lekcji te aspekty audycji, które pozwolą mu zrealizować swe cele przy pełnym wykorzystaniu wrażeń wywołanych audycją.

Często opracowanie tematu lekcji z audycją literacką w klasach młodszych polega na wyodrębnieniu postaci i zdarzeń, ustaleniu kolejności zdarzeń, układaniu planów, wydobywaniu charakterystycznych cech postaci.

W klasach starszych audycje radiowe stanowiące radiofonizację utworów literackich wykorzystuje się do charakteryzowania postaci utworów, opisu sytuacji, wyszukiwania zagadnień występujących w utworze, przyswajania pewnych pojęć z nauki o li-

teraturze, wyróżnienia lirycznych i dramatycznych partii utworu oraz nauki recytacji i pięknego czytania.

Materiał audycji może być wykorzystany w obrębie bądź jednostki lekcyjnej, bądź tematycznej, na jednej lub kilku następujących lekcjach po wysłuchaniu audycji. Zależy to od możliwości, które stwarza audycja przy opracowaniu rozmaitych zagadnień z programu nauczania, od siły oddziaływania audycji na uczniów, od pomysłowości nauczyciela.

W nauczaniu historii audycje radiowe służą do emocjonalnego podbudowania treści oraz konkretyzacji faktów, zjawisk i procesów historycznych przez beletryzację w formie słuchowisk¹⁸. Dają one wiele głębokich przeżyć historycznych. Audycje historyczne przedstawiające w formie udratyzowanej bohaterstwo żołnierzy, sceny walk o wyzwolenie narodowe i sprawiedliwość społeczną nie tylko konkretyzują fakty historyczne, lecz wywierają duży wpływ wychowawczy. Pomagają one nie tylko w utrwaleniu wiadomości, lecz także wychowują uczniów w patriotyzmie i internacjonalizmie.

Zadanie audycji radiowych w nauczaniu geografii polega na emocjonalnym podbudowaniu treści poznawczych, na zbliżeniu rzeczywistości w sposób słuchowy oraz na konkretyzowaniu wiadomości przez różne formy dramatyzacji, np. słuchowiska, których treścią jest walka człowieka z przyrodą, reportaże z podróży, wypraw naukowych, wycieczek¹⁹. Tego rodzaju słuchowiska odznaczają się nie tylko żywą akcją połączoną z opisami, lecz także słychać w nich odgłosy przyrody i pracy. Uczeń słuchający tych audycji przeżywa silnie realne życie odzwierciedlone dźwiękowo. Z tego względu audycje takie są formą słuchowej konkretyzacji wiadomości geograficznych.

Audycje radiowe spełniają na lekcjach przyrody w klasach niższych, a biologii klasach wyższych następujące funkcje: zbliżają ucznia słuchowo do przyrody, wywołują zainteresowanie zjawiskami przyrodniczymi, ułatwiają wychowanie dzieci i młodzieży w miłości do zwierząt i poszanowanie przyrody²⁰. Treścią audycji są zwykle pogadanki oraz słuchowiska przedstawiające w sposób żywy i barwny świat roślin i zwierząt. Naturalnie odgłosy przyrody dopełniają „słuchowy obraz” i pogłębiają jego realizm. Dzięki temu uczeń wiąże się w sposób emocjonalny z przyrodą. Włą-

czenie audycji radiowych bezpośrednio lub pośrednio przez nagrania na taśmie magnetofonowej stanowi z tego względu dużą pomoc w nauczaniu biologii.

Metodyczne wykorzystanie środków słuchowych zależy od treści, jakich dostarczają, oraz od poziomu nauczania. Audycje mogą stanowić zarówno wprowadzenie w problematykę lekcji, jak również mogą być jej częścią lub zakończeniem. Wybór właściwego sposobu korzystania z audycji ułatwia nauczycielowi dokładne zapoznanie się z jej nagraniem lub opisem w publikacjach zawierających programy audycji szkolnych.

Zadaniem audycji radiowych w nauczaniu fizyki i chemii jest przybliżenie uczniowi walki o opanowanie przyrody przez poznanie jej praw i korzystanie z nich we wszystkich dziedzinach działalności człowieka. W udratyzowanej formie, postaci oraz w formie reportaży i wywiadów podają one wiadomości z fizyki i chemii związane z pracą człowieka. Zapoznają z pracą w fabrykach, np. w związku z uruchomieniem nowych zakładów przemysłowych. Wiadomości, które drogą słuchową docierają do ucznia ożywiają jego wyobraźnię, ułatwiają mu rozumienie pracy. Słuchowiska o wielkich odkrywcach i wynalazcach zapoznają ucznia z pracą naukową dla dobra ludzkości.

Sposób wykorzystania tego rodzaju audycji zależy od ich treści. Można je włączyć na początku lekcji jako środek motywacji, w środku - jako ilustrację - lub na zakończenie.

Audycje radiowe stanowią niezastąpioną pomoc naukową w wychowaniu muzycznym. Dostarczają one wzorów poprawnego śpiewu solowego i chóralnego, wzorowo wykonanych utworów muzycznych oraz muzyki do ćwiczeń rytmiczno-ruchowych. Wiele audycji ma charakter lekcji, przy czym podane są wszystkie niezbędne instrukcje poparte odpowiednimi przykładami. Dzięki temu ułatwiają one nauczycielowi, zwłaszcza początkującemu, doskonalenie własnych metod pracy.

Przykłady różnych sposobów korzystania z audycji można znaleźć w czasopismach pedagogicznych, takich jak: „Życie Szkoły”, „Polonistyka”, „Chemia w Szkole”, „Fizyka w Szkole” oraz w broszurach poświęconych programowi audycji szkolnych.

W pracach zajmujących się zagadnieniami korzystania z au-

dycji w nauczaniu można spotkać dwa przeciwstawne stanowiska. Jedni sądzą, że łączenie audycji z pracą szkolną jest zagadnieniem swoistym, które wymaga odrębnego potraktowania w dydaktyce. W ślad za tym powinno następować przygotowanie zawodowe na kursach dokształcających i w zakładach kształcenia nauczycieli. Nie wystarcza też opanowanie pewnych zasad i umiejętności, konieczna jest własna inwencja nauczyciela. Inni uważają, że nie istnieją żadne niezłomne i trwałe zasady wykorzystania audycji poza wskazaniem zdrowego rozsądku. „Dla dobrego nauczyciela korzystanie z programu radiowego nie stanowi nowego zagadnienia. Zasadniczo sposób postępowania nie różni się od tego, jaki przyjmuje dobry nauczyciel posługując się w klasie takimi pomocami, jak podręczniki, filmy, mapy itp.”²¹ Rodzaj audycji może sugerować pewien sposób jej wykorzystania, lecz czynnikiem decydującym o przebiegu lekcji z audycjami powinien być określony przez nauczyciela cel i temat lekcji.

Zasadniczo lekcja z audycją obejmuje trzy fazy postępowania metodycznego: przygotowanie uczniów do audycji, słuchanie i omawianie audycji bądź przeprowadzenie innych zajęć związanych z materiałem audycji. Jednak nie każda audycja wymaga jakiegoś specjalnego przygotowania uczniów i nie zawsze można przewidzieć oddziaływanie audycji. Z tych względów z ostrożnością trzeba traktować metodę „trzech faz”.

Można stwierdzić ogólnie, że dobre wykorzystanie audycji zależy niemal w równym stopniu od prawidłowego umiejscowienia audycji w toku nauczania /obejmującego synchronizację z innym materiałem, określenie celu lekcji, niekiedy także wykonanie pewnych wstępnych czynności przez uczniów w domu lub w klasie/, jak i od obserwacji reakcji uczniów na audycję. Wstępne przygotowania łącznie z uważną obserwacją zachowania młodzieży podczas audycji dają podstawę do ostatecznej koncepcji połączenia audycji z innymi metodami nauczania.

Przygotowanie do audycji i postępowanie po audycji może obejmować bardzo różnorodne czynności. Listy tych czynności podawane w pracach amerykańskich, jakkolwiek nie są systematyzowane według celu lekcji, rodzaju audycji ani reakcji słuchaczy mają pewne zalety, przede wszystkim natury inwencyjnej. Mogą one po-

budzić do stosowania nowych metod lub sposobów łączenia różnych metod pracy dydaktyczno-wychowawczej. Jerzy Kubin w swej książce pt. „Radio i wychowanie” podaje dla przykładu dwie takie listy: jedną dla czynności przygotowawczych i drugą przedstawiającą czynności po audycji²².

Przypisy

¹ K. Dobrzyński, Fonografika w nauczaniu i wychowaniu, Warszawa 1966, s. 29.

² J. Koblewska, Szkoła i środki masowego przekazu, Warszawa 1967, s. 55.

³ J. Kubin, Radio i wychowanie, Warszawa 1964, s. 56, wypowiedź A. Wągrowskiej.

⁴ J. Kubin, Radio i wychowanie, Warszawa 1964, s. 57.

⁵ A.P. Pijanowski, O niektórych funkcjach radia procesie kształcenia, „Oświata i Wychowanie” 1962, nr 14 wersja E.

⁶ S. Szostakiewicz, Młodzież a radio i telewizja. Referat wygłoszony na polsko-radzieckiej konferencji naukowej poświęconej kompleksowemu podejściu do problemów ideowo-politycznego wychowania uczniów we współczesnym społeczeństwie socjalistycznym, Warszawa 1980.

⁷ A.P. Pijanowski, Radio a intensyfikacja procesu kształcenia, „Oświata i Wychowanie” 1979, nr 5, wersja E.

⁸ M. Dutkiewicz, Wychowawcza rola słuchowiska radiowego, w: Badania oświaty równoległej w realizacji programu powszechnej szkoły średniej, pod red. J. Koblewskiej, Warszawa 1979.

⁹ W. Okoń, Problem wielostronności w nauczaniu literatury, „Polonistyka” 1980, nr 6, s. 423.

¹⁰ Radio w Szkole, Program i omówienie audycji dla klas V-VIII rok szkolny 1981/82, Warszawa.

¹¹ Tamże, s. 44-47.

¹² Tamże, s. 52-55.

¹³ Tamże, s. 65.

- 14 Tamże, s. 90.
- 15 Tamże, s. 98.
- 16 L. B a n d u r a, Radio na lekcjach, „Nowa Szkoła” 1965,
nr 6.
- 17 E. F l e m i n g, Środki audiowizualne w nauczaniu, War-
szawa 1965, s. 132.
- 18 L. G a w r e c k i, Lekcje z radiem i telewizją, „Oświa-
ta i Wychowanie” 1982, nr 4, wersja A.
- 19 E. F l e m i n g, Środki audiowizualne w nauczaniu, s.
138.
- 20 Tamże, s. 139.
- 21 Tamże, s. 140.
- 22 J. K u b i n, Radio i wychowanie, s. 144.